

Rasa Sperskienė

Šiais metais švenčiame Vlado Abramavičiaus gimimo šimtmetį. Ta proga Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Tado Vrublevskio vardo skaitykloje balandžio – gegužės mėnesiais veiks jo gyvenimui ir veiklai skirta nedidelė parodėlė.

Vladas Abramavičius gimė 1909 m. gegužės 9 d. Naujadvario kaime, Žiežmarių valsčiuje, Trakų apskrityje. Tai buvo dvarininkaitės Riomerytės žemės. Jai priklausiusioje kalvėje dirbo Vlado tėvas Eustachijus. Apie 1915 m. šeima persikėlė į Kaišiadoris, kur tėvas įsigijo nuosavą kalvę. Deja, karo metu mirė Vlado motina, trys seserys, du broliai ir kiti giminės.

Dar Kaišiadoryse Vladas pradėjo lankyti pradinę mokyklą, bet ten buvo mokoma vokiškai, todėl tokie mokslai naudos nedavė. Pradėjus mokykloje mokytis lietuviškai, tėvas pateko į kalėjimą, vėliau pasiligojo, namuose nebuvo maisto, todėl pamotė išsiuntė Vladą piemenauti pas ūkininkus Kaišiadoryse, Palomenėje, Žiežmariuose bei Onuškyje. Tėvui mirus, 1924 m. rudenį Vladas perėjo demarkacinę liniją ir atvyko į Vilnių, kur jau gyveno brolis Romualdas. Iš pradžių dirbo įvairius fizinius darbus. Nuo 1925 iki 1929 m. mokėsi siuvėjo amato pas vyriškų drabužių siuvėją Bencelį Vainerį, turėjusį savo dirbtuvę Trakų gatvėje. Dirbdamas siuvėju, mokėsi pradinėje mokykloje, vėliau gimnazijoje. 1929 m. pradėjo dirbti korespondencijos rūšiuotoju pašte. Vidurinę mokyklą baigė lenkišką, lenkų kalbą išmoko geriau, nei gimtąją lietuvių. Todėl pirmasis Vlado lyrinių eilėraščių rinkinys, išleistas 1930 m., buvo lenkų kalba. Tais pačiais metais pašauktas karinėn tarnybon, dėl blogo regėjimo pripažintas netinkamu (jo dešinė akis buvo sužeista). Trumpam laikui Vilniaus miesto magistrato buvo įdarbintas istorinių paminklų globos skyriuje, kur tvarkė archyvinės bylas. 1931 m. vasarą likęs be darbo, nelegaliai perėjęs demarkacinę liniją, lankė gimines Lietuvoje. Kaune susidomėjo lietuvių literatūra, apie kurią, grįžęs rudenį, parašė keletą straipsnių „Kurier Wileński” („Vilniaus dienraštys”).

Neturėdamas nuolatinio darbo kaip siuvėjas, vis labiau linko prie spaudos, žurnalistikos. 1932 m. Vladas gavo kai kurių lietuvių rašytojų leidimus versti jų kūrybą į lenkų kalbą. A. Venclovos, P. Cvirkos, S. Nėries, L. Giros, J. Marcinkevičiaus, T. Tilvyčio kūrinių vertimai ilgainiui tapo jo pagrindiniu veiklos baru. 1935 m. į lenkų k. išvertė „Naujausios lietuvių poezijos rinkinį” („Wybór najnowszej poezji litewskiej”). Paskelbė dvi savo poezijos knygas lenkų k. 1934 m. baigė Varšuvos aukštesniąją žurnalistų mokyklą. Nuo 1933 m. dirbo „Kurier Wileński” leidyklos korektoriumi, o vėliau kaip korespondentas važinėjo į Naugarduką bei Lydą. 1936 – 1939 m. gyvendamas Lydoje, redagavo lenkų kraštotyros draugijos leidžiamą mėnesinį žurnalą „Ziemia Lidzka” („Lydos žemė”), atspausdino kraštotyros straipsnių rinkinėlį „Strony Nowogródzkie” („Naugarduko apylinkės”). Atsikūrus Lietuvos – Lenkijos diplomatiniams santykiams, 1938 m. gruodžio pabaigoje ir 1939 m. sausio pradžioje oficialiai kaip „Kurier Wileński” korespondentas viešėjo Kaune, Klaipėdoje, Ukmergėje, užmezgė asmenines pažintis su to meto garsiausiais lietuvių rašytojais. Kai Sovietų Sąjunga Vilnių perdavė Lietuvai, dirbo „Gazeta Codzienna” („Kasdienio laikraščio”) redakcijoje. „Sakalo” leidykla Kaune išleido jo parengtą, lenkams skirtą „Trumpą

lietuvių kalbos vadovėlių". 1940 m. liepos mėnesį vedė vilnietę Kotryną Gintautaitę. Sovietinės valdžios buvo įdarbintas nuolatinėn tarnybon Eltos Vilniaus skyriaus redaktoriumi – vertėju. Vilniaus radiofone vedė lietuvių kalbos pamokas lenkams.

Vokiečiams okupavus kraštą, neteko tarnybos, o į vokiečių informacijos įstaigą įdarbintas trumpam, dėl silpnų kalbos žinių pareigose neišsilaikė. Teko prisiminti siuvėjo amatą. Dirbo siuvyklos „Štandart“ ūkvedžiu – siuvėju. 1942 m. liepos 21 d. Vladui gimė duktė Barbora. Tą vasarą jis keletą savaičių dirbo „Švyturio“ spaustuvės korektoriumi, o rudenį gavo nuolatinę tarnybą Mokslų akademijos Istorijos instituto bibliotekoje kaip bibliotekininkas. Vokiečiams užėmus instituto patalpas, bibliotekos turtas buvo perkeltas į Mokslų akademijos Centrinę biblioteką. Taip nuo 1943 m. jis tapo šios bibliotekos bibliografu¹. Dukra Barbora Abramavičiūtė – Kaniavienė prisiminė, jog karo metu šeima gyveno bibliotekos patalpose, saugojo jos turtą ir joje esančius rankraščius.

Rankraščių skyriaus darbo dienoraštį jis pradėjo rašyti 1944 m. liepos 15 d. Stoją dirbti vieton į Štuthofio koncentracijos stovyklą išvežto Vytauto Tumėno. Nebuvo kas į tą darbą įveda ar paaiškina. Vladas perėmė kvalifikuočiausio to meto Lietuvos archyvisto Petro Veblaičio jau bibliotekoje pradėtą diegti sistemą rankraščius komplektuoti pagal jų kilmę, tai yra atskirų archyvų (dabar būtų fondų) sudarymo principą. Nors iš pradžių rankraščių skyriuje teko dirbti tik retkarčiais, jam pavyko parengti inventorizacijai jau bibliotekoje buvusius Stanislovo Kosakovskio, Bogdano Zavadskio archyvus. Parsivežė ir sutvarkė 1941 m. birželio mėn. sovietų išvežto grafo Vladimiro Lenskio archyvą. Lenkų istorikui profesoriui Henrikui Lovmianskiui repatrijuojant į Lenkiją, iš jo, tarpininkaujant profesoriui Konstantinui Jablonskiui, perėmė XVIII a. Vilniaus prekybos rūmų archyvą. 1945 m. gegužės 12 d. dienoraštyje Vladas kreipėsi į savo būsimąjį įpėdinį – Rankraščių skyriaus vedėją su prašymu neardyti jo sudarytų rinkinių, kad grįžęs į Vilnių galėtų suradęs savo archyvą, juo pasinaudoti. Tačiau išvykti savo ar ne savo noru, matyt, nebuvo lemta. Gegužės 23 d. jis su apgailėstavimu rašė apie ilgamečio bibliotekos direktoriaus Petro Vaičiūno atleidimą ir konstatavo, jog seniau dirbantys bibliotekininkai, matyt, neturi valdžios pasitikėjimo. Buvo susitaikęs su mintimi, jog jo dienos darbe taip pat suskaičiuotos, todėl skubėjo tvarkyti Riomerių archyvą. Šiek tiek padėčiai apimus, užsiėmė XVI a. Biržų archyvo dokumentų skaitymu, transkripcijomis, aprašymu. Liepos mėnesį tęsė dar Tumėno pradėtus skyriuje esančių pergamentų tyrinėjimus, sudėjo į vieną vietą tuo metu bibliotekoje buvusius 27 pergamentinius dokumentus. Rugsėjo mėnesį jis jau rašė straipsnį apie Lauryno Ivinskio ryšius su Juozapo Zavadskio leidykla. Dienoraštyje detaliai aprašė Mykolo Biržiškos bibliotekos parvežimą bei jo rankraščių tvarkymą. Deja, nepavyko išgelbėti lenkų teatro „Liutnia“ bibliotekos bei archyvo. Nuėjus jo pasiimti, viskas liepsnojo lauže, ištraukti tik du aplankai dokumentų. Žinutė apie išlaikytą archeologijos pagrindų egzaminą leidžia teigti, kad Vladas jau studijavo universitete. Matyt, neakivaizdiniu būdu. Spalio mėnesį Vladas ėmė atplėšinėti dar 1939 m. Lenkų mokslo draugijai depozitan paliktų rankraščių

¹ V. Abramavičiaus anketa ir autobiografija//Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyrius (toliau – LMAB RS), F. 221, 34 s. v., 5 – 11 l.

dėžes, kurios iš pradžių pateko į Istorijos institutą, bet vėliau buvo perduotos rankraštynei. Ten buvo Vilniaus psichiatro, profesoriaus Maksimiljano Rosės, psichologijos profesoriaus Bogdano Zavadskio bei buvusio Vilniaus universiteto profesoriaus Liudviko Janovskio giminaitės Pavlovskos rankraščiai. Lapkričio mėnesį Vladas Abramavičius atsiskaitė už 1945 m. sausio – spalio mėnesiais atliktus darbus. Parašė pirmą ataskaitą, kaip, atrodo, vienintelis su rankraščiais bibliotekoje dirbęs darbuotojas. Antroji darbuotoja, rašytoja Aldona Kazanavičienė pradėjo dirbti nuo lapkričio 10 d. Savo dienoraštyje Vladas pažymi, jog nuo 1945 m. lapkričio 26 d. Meno, Kartografijos, Senų spaudinių bei Rankraščių sektoriai sudarė vieną skyrių, kurio vadove buvo paskirta iki tol buvusi Specfondo skyriaus vedėja Vanda Bulavienė.

1946 m. sausio mėn. iš Rytprūsių atvežta daug vertingų rankraščių, prieš karą saugotų Karaliaučiaus bibliotekoje bei slaptajame valstybiniame archyve. Tai buvo vokiškų – lietuviškų žodynų rankraščiai, Liudviko Rėzos rašytinis palikimas. Kovo pradžioje bibliotekos direktoriaus pavaduotojas Juozas Galvydis ir Vladas Abramavičius išvyko į Maskvą pargabenti rankraščių, kuriuos dar 1915 m. carinė rusų valdžia buvo evakavusi iš Vilniaus viešosios bibliotekos. Iš tuometinės Vladimiro Lenino vardo bibliotekos buvo atvežtos trisdešimt dėžių XII – XIX amžių rankraščių. Viso apie 2000 kg. Jie sutvarkyti, atsižvelgus į ankstesnį fondų inventorizavimą (tai dabartiniai F1, F3, F16, F17, F18, F19, F22). Nuo balandžio 1 d. iš darbo išėjus Bulavienei, vadovybė bibliotekos rankraščių rinkinį vėl pavadino senuoju pavadinimu – Rankraščių skyriumi. Tai įvyko, matyt, dėl fondų pagausėjimo. Savo autobiografijoje Abramavičius pažymi, jog Rankraščių skyriaus vedėju jis pradėjo dirbti ne 1945 m., kaip visur rašoma, bet 1947 m.

1947 m. pradžioje į Rankraščių skyrių atvežti Mokslų akademijos atstovybės Klaipėdoje surinkti to krašto rankraščiai. Daugiausiai tai buvo bažnyčių, parapijų knygos. Pradėtos ruošti inventorizavimui ir 15 dėžių Baltarusių muziejaus rankraščių, slėptų Šv. Mykolo bažnyčios rūsiuose. Bibliotekos direktorius Juozas Jurginis perdavė Vladiui iki tol buvusį užrakintą prieš karą bibliotekos patalpose veikusio Rytų Europos instituto konvento „Polonia“ archyvą. Be to, iš Literatūros instituto Antakalnyje gauta daug Vilniaus prekybos rūmų archyvinės medžiagos. Vladas pertvarkė dar Tado Vrublevskio sukomplektuotą Bendrąjį fondą (dabar F9), kurio saugomi vienetai buvo suskirstyti į II, III, IV ir V formatus. Formatai sudėti į skirtingas vietas, todėl buvo nepatogu surasti. Visi saugojimo vienetai buvo sudėti eilės tvarka į IV formato aplankus. Tik didžiausio V formato rankraščiai patalpinti apatinėse lentynose².

Toliau Rankraščių skyriaus dienyno užrašai nutrūksta. Sunku pasakyti, ar jie, apskritai, buvo ar, tiesiog, nepateko į rankraštyną. 1951 m. Vladas Abramavičius baigė Vilniaus universitetą (istorijos specialybę), jame dėstė. 1953 m. jis vėl pradėjo rašyti Rankraščių skyriaus darbo žurnalą. Smulkiai registravo visus darbus. 1954 m. daugiau laiko skyrė nuo 1949 m. periodiškai leistam Rankraščių skyriaus biuletenio rengimui. Tais metais specfondo vedėjas Serafinas perdavė

² V. Abramavičiaus rašytas Rankraščių skyriaus darbo dienynas. 1945 ir 1946 m.//LMAB RS, F. 271, 291 s. v., 1 – 44 l.; LMAB RS priėmimo aktai//LMAB RS, F. 75, 347 s. v., 1, 2 l.; V. Abramavičiaus anketa.../T. p., 11 l.

Abramavičiui iki tol neprieinamus, dar 1950 m. iš Kauno atvežtus Vytauto Didžiojo universiteto bibliotekos nesutvarkytus rankraščius. 1955 m. dėl kilusio susidomėjimo Adomo Mickevičiaus jubiliejumi, Abramavičius tyrinėjo jo rankraščius, parengė pranešimą konferencijai, konsultavo iš Baltarusijos atvykusius kolegas. Vis labiau plėtėsi jo kontaktai su kitomis sovietinėmis respublikomis. 1956 m. balandžio 29 d. Rankraščių skyrius gavo didžiulį rankraščių rinkinį iš Vilniaus katedros. Sudėjo į štabelį apie 520 aplankų, todėl nebegalėjo prieiti prie jau sutvarkytų rankraščių. Kilo skaitytojų aptarnavimo problema. Teko prašyti daugiau patalpų. Rugsėjo 29 d. įvyko Abramavičiui nemalonus Rankraščių skyriaus darbo svarstymas. Darbas buvo gana gerai įvertintas. Tačiau viena skyriaus darbuotoja, kaip įtariama dirbusi saugumui, puolė į isteriją ir ėmė verkti, prašydama, kad direktorius apsaugotų ją nuo vedėjo persekiojimų. Vienam iš vadovybės atstovų išsakius pastabas dėl gramatikos klaidų jos surašytuose rankraščių aprašymuose, ji nurodė, kad taip rašyti rekomendavo skyriaus vedėjas Abramavičius. Šiam tai griežtai paneigus, buvo darbuotojos iškoneveiktas. Dienoraštyje Vladas pasiskundė, jog su tokiu darbuotoju dirbti sunku, nes nieko apie darbą jai negalima pasakyti³.

Nepaisant to, tai buvo pats vaisingiausias Vlado Abramavičiaus darbo laikotarpis. Dukra prisiminė, jog grįžęs po ilgos darbo dienos, užkandęs, jis vėl sėsdavo prie stalo rašyti. Paskelbė dokumentus apie Adomo Mickevičiaus dėstytus dalykus Kauno mokykloje, knygeles apie Valerijoną ir Tadą Vrublevskius (1958, 1960), Tarasą Ševčenką Vilniuje (1964). Parengė spaudos istorijos tyrimų: „Piśmiennictwo i książka na Litwie“ („Raštija ir knyga Lietuvoje“, 1957), „Zavadzkaiai ir lietuviškoji knyga Vilniuje“ (1944), straipsnius „L. Ivinskis ir Zavadzkie leidykla“ (1945), „Senųjų lietuviškų knygų spaustuvės“ (1947), „M. Brenšteinas apie senąją Kražių biblioteką“ (1963), „Paryžiaus lietuvių draugija „Želmuo“ ir jos biblioteka“ (1964) ir kt. Parašė bibliografijos ir paleografijos darbus: „Lietuvos TSR Mokslų akademijos rankraštinių darbų ir disertacijų bibliografija, 1946 – 1956“ (su kitais, 1958), MA Centrinės bibliotekos XI – XX a. rankraščių fondų apžvalga „Rankraščių rinkiniai“ (1963), „Feodalinių žemės valdų Lietuvoje inventorių aprašymas“ (1963) ir kt.⁴

Dienoraščiuose Vladas, žinoma, negalėjo visko aprašyti, ką veikė. Kaip prisiminė nuo 1960 m. Rankraščių skyriuje dirbusi Danutė Petkevičiūtė – Labanauskienė, jau Abramavičiaus vedėjavimo laikais aukštų spintų viršutinėse lentynose buvo slepiami kai kurie tarpukario Lietuvos, sovietinės Raudonosios armijos, išeivijos veikėjų dokumentai. Nors beveik visas Rankraštynas buvo skaitytojui prieinamas tik kaip specfondas (siauros srities specialistams ir tiems patiems su jų įstaigų tarpininkavimu), dar ir jame pačiame kai kas buvo slepiama nuo valdžios ir ypač nuo sovietinio saugumo. Vladas priklausė tam nedideliame būreliui intelektualų, daugiausia rašytojų, kurie kritiškai vertino to meto santvarką. Ne kartą puse lūpų apie tai jis užsiminė dukrai. Jo bičiuliai buvo skulptorius Rapolas Jakimavičius, literatai Vytautas Sirijos Gira, Eugenijus Matuzevičius, Kazys Inčiūra, Julius Būtėnas, Albinas Žukauskas. Nepaprasto darbštumo, mandagumo, plačios erudicijos

³ Vlado Abramavičiaus rašytas Rankraščių skyriaus darbo žurnalas. Pradėta 1953 m.//LMAB RS, F. 271, 289 s. v., 1 – 25 l.

⁴ Knygotyra. Enciklopedinis žinynas. Vilnius, 1997, p. 11.

žmogus, jautriai išgyveno, kai sulaukė nepalankių pastabų apie savo jau parašytos disertacijos tekstą. Be to, darbe jautė nuolatinę įtampą, nes buvo vienintelis skyriaus vadovas ne komunistas. Nuo vaikystės patiriami nuolatiniai gyvenimo sunkumai palaužė žmogų. Jis mirė 1965 m. lapkričio 16 d. Vilniuje sulaukęs tik penkiasdešimt šešerių metų.

Tai buvo bene daugiausiai Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriui nusipelnęs žmogus. Jo darbo laikotarpiu buvo gauti, tyrinėti, aprašyti daugumas svarbiausių fondų. Vlado Abramavičiaus parengti informaciniai leidiniai ir dabar labai svarbūs Rankraščių skyriaus darbuotojams bei skaitytojams, ir apskritai, istorijos tyrinėtojams.

Prie straipsnio pridamoje fotografijoje Vladas Abramavičius su dukra Barbora Palangoje 1960 m.
(Iš asmeninio Barboros Abramavičiūtės – Kaniavienės archyvo)